

DE BOEKHANDEL

Penelope Fitzgerald

Vertaald door Mieke Prins

Karmijn
UITGEVERIJ

© Uitgeverij Karmijn bv – Elburg, 2015
www.uitgeverijkarmijn.nl

Originally published in the English language by HarperCollins Publishers Ltd. under the
title *The Bookshop* © Penelope Fitzgerald 1996.

First published in Great Britain by Gerald Duckworth and Co. Ltd 1978.

Nederlandse vertaling Mieke Prins

Omslagillustratie Marieke ten Berge
Omslagbelettering Tamar de Klijn
Opmaak binnenwerk Gerard de Groot

ISBN 978 9492 168 009

NUR 302

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen
in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige
wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere
manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

HOOFDSTUK I

Het was in 1959 dat Florence Green aan het einde van de nacht soms niet met zekerheid kon zeggen of ze wel geslapen had. Dat kwam doordat ze piekerde over de aanschaf van een klein pand, Old House, met een bijbehorend pakhuis aan het water. Ze wilde er een boekhandel beginnen, de enige in Hardborough. Het was waarschijnlijk de twijfel die haar uit de slaap hield. Ze had eens een reiger boven de riviermonding zien vliegen die tijdens zijn vlucht probeerde een paling naar binnen te werken die hij gevangen had. De paling deed op zijn beurt zijn best om aan de keel van de reiger te ontkomen en worstelde zich nu eens voor een kwart, dan weer voor de helft en soms zelfs voor driekwart naar buiten. De onbeslistheid die beide dieren lieten zien was deerniswekkend. Ze wilden allebei te veel. Als Florence echt geen oog had dichtgedaan – en dat zeggen mensen vaak als ze eigenlijk iets anders bedoelen – dan nam ze aan dat de gedachte aan de reiger haar wakker had gehouden.

Ze had een vriendelijk karakter, alhoewel je daar weinig aan hebt als het aankomt op zelfbehoud. Al meer dan acht van haar vijftig levensjaren woonde ze in Hardborough, waar ze leefde van het bescheiden geldbedrag dat haar overleden echtgenoot haar had nagelaten. De laatste tijd was ze zich gaan afvragen of ze niet de plicht had zichzelf, en mogelijk ook anderen, duidelijk

te maken dat zij ook bestaansrecht had. Het hoofd boven water houden werd vaak beschouwd als het enige wat je in de koude en heldere lucht van East Anglia kon verlangen. Erop of eronder, zo dachten de mensen – je werd heel oud of je verdween rechtstreeks in de zilte grond van het kerkhof.

Ze was klein van gestalte, tener en taai. Van voren zag ze er nogal onbeduidend uit en van achteren al helemaal. Er werd niet veel over haar gepraat, zelfs niet in Hardborough, waar iedereen al vanuit de verte gezien werd en waar alles wat gezien werd over de tong ging. Ze paste de kleding die ze droeg aan de seizoenen aan. Maar iedereen kende haar winterjas, het soort dat gemaakt is om nog een jaar mee te kunnen.

In 1959 was er geen fish-and-chipswinkel of wasserette in Hardborough, en films werden slechts eens in de twee weken op zaterdagavond vertoond, hoewel er wel behoefte aan al die dingen was. Maar niemand had ooit overwogen – en al helemaal niet gedacht dat Mrs. Green zou overwegen – een boekhandel te openen.

‘Ik kan op dit moment natuurlijk geen definitieve toezegging doen namens de bank – die bevoegdheid heb ik niet – maar ik denk dat ik mag zeggen dat er geen principiële bezwaren zijn tegen een lening. Tot nu toe heeft de overheid ons gesommeerd terughoudend te zijn in het verstrekken van particuliere leningen, maar er zijn duidelijk tekenen van versoepeling – daarmee verklap ik geen staatsgeheim. U zult natuurlijk weinig tot geen concurrentie ondervinden – het schijnt dat wolwinkel De Bezige Bij wat romans uitleent, maar dat mag geen naam hebben. U heeft me al verzekerd dat u ruime ervaring heeft in het vak.’

Florence, die aanstalten maakte om voor de derde keer uit te leggen wat die ervaring inhield, zag in gedachten zichzelf en haar vriendin voor zich toen ze nog jonge assistentes waren bij boek-

handel Müller in Wigmore Street, met stijve krullen in het haar en een potlood aan een kettinkje om hun nek. Dat was inmiddels vijftientig jaar geleden. Wat ze zich het best kon herinneren was de inventarisatie: Mr. Müller die om stilte vroeg en vervolgens, met opzettelijke traagheid, de lijst voorlas met jongedames en hun collega's die door het lot waren aangewezen om die dag de voorraad te controleren. Er waren meer vrouwen dan mannen en daarom had ze geluk gehad toen ze in 1934 aan Charlie Green gekoppeld werd, de inkomer van poëzie.

‘Ik heb het boekenvak grondig leren kennen toen ik jong was,’ zei ze. ‘Ik denk niet dat er sindsdien wezenlijk iets veranderd is.’

‘Maar u heeft nooit een leidinggevende functie gehad. Wel, er zijn een paar zaken die misschien het vermelden waard zijn. Noem het goede raad, zo u wilt.’

Er waren erg weinig nieuwe ondernemingen in Hardborough en de gedachte eraan veroorzaakte een lichte beroering in de landerige sfeer van de bank, zoals een zeebries ver landinwaarts voor beweging zorgt.

‘Ik wil geen beslag op uw tijd leggen, Mr. Keble.’

‘O, laat dat maar aan mij over. Misschien mag ik het zo stellen: als u overweegt een boekhandel te openen, moet u zich afvragen wat uw eigenlijke doel is. Dat is de eerste vraag die gesteld moet worden als iemand wat voor bedrijf dan ook wil beginnen. Hoopt u ons dorp een voorziening te geven die het nodig heeft? Hoopt u flinke winst te maken? Of bent u, Mrs. Green, misschien zo iemand die maar wat aanmoddert en geen flauw idee heeft van de enorme veranderingen die ons het komende decennium te wachten staan? Ik betreur het vaak dat er geen erkende opleiding is voor de kleine zakenman of -vrouw...’

Blijkbaar was er wel een erkende opleiding voor bankdirecteuren. Nu Mr. Keble in vertrouwd vaarwater was beland, raakte zijn stem in een stroomversnelling. Hij sprak overvloedig over

het belang van een professionele boekhouding, systemen om leningen af te lossen en alternatieve kosten.

‘... Ik zou graag iets onder uw aandacht brengen, Mrs. Green, wat u naar alle waarschijnlijkheid ontgaan is, maar wat volkomen duidelijk is voor diegenen onder ons die in staat zijn het geheel te overzien. Mijn punt is dit: als er gedurende een bepaalde periode meer geld uitgaat dan er binnenkomt, kunnen we met zekerheid voorspellen dat geldproblemen niet lang uitblijven.’

Dat wist Florence al sinds ze haar eerste loonzakje had gekregen, toen ze op haar zestiende op eigen benen kwam te staan. Met moeite hield ze een scherp antwoord binnen. Toen ze het marktplein was overgestoken naar het bankgebouw, waarvan de solide rode bakstenen de heersende wind trotseerden, had ze besloten nuchter en tactvol te zijn. Wat was er met dat voornemen gebeurd?

‘Wat de voorraad betreft, Mr. Keble, u weet dat ik het aanbod heb gehad om de meeste benodigdheden van Müller over te kopen nu ze gaan sluiten.’ Ze slaagde erin vastberaden te klinken, hoewel ze de sluiting had ervaren als een aantasting van haar persoonlijke herinneringen. ‘Ik heb daar tot op heden nog geen prijsopgave van gekregen. En wat het pand betreft, u was het ermee eens dat 3500 pond een redelijke prijs is voor Old House en het pakhuis.’

Tot haar verbazing aarzelde de directeur.

‘Het gebouw staat inmiddels al lange tijd leeg. Dat is natuurlijk een zaak voor uw makelaar en uw notaris – Thornton, toch?’ Dat vroeg hij voor de vorm; het was een zwaktebod, aangezien er slechts twee notarissen in Hardborough waren. ‘Maar ik had verwacht dat de prijs nog verder zou zakken... Het huis zal niet weglopen als u besluit nog even te wachten... het verval... het vocht...’

‘De bank is het enige gebouw in Hardborough dat niet vochtig

is,' antwoordde Florence. 'Misschien bent u te veeleisend geworden doordat u hier elke dag werkt.'

'... en dan heb ik horen opperen – ik verkeer in een positie waarin ik kan zeggen dat ik weet dat er geopperd is – dat er andere doeleinden zijn waarvoor het huis gebruikt zou kunnen worden... maar u kunt het natuurlijk altijd weer verkopen.'

'Natuurlijk wil ik de uitgaven tot een minimum beperken...'
De directeur wilde net begripvol glimlachen, maar spaarde zich de moeite toen Florence er bits aan toevoegde: '... Maar ik peins er niet over het pand weer te verkopen. Het is heel wat om op middelbare leeftijd opnieuw te beginnen, maar nu ik dat eenmaal heb besloten ben ik niet van plan me weer terug te trekken. Waar denken mensen dat Old House nog meer voor gebruikt kan worden? En waarom hebben ze er dan de afgelopen zeven jaar niets mee gedaan? Er nestelen kauwen in, de helft van de dakpannen zit los en het stinkt er naar ratten. Is het huis niet beter af als een plek voor boekenliefhebbers?'

'Heeft u het over cultuur?' Uit de stem van de directeur klonk een mengeling van medelijden en respect.

'Cultuur is voor amateurs. Ik kan mijn winkel niet met verlies draaien. Shakespeare was ook geen amateur!'

Florence was sneller van haar stuk gebracht dan ze had gehoopt, maar ze had tenminste het geluk ergens oprecht om te geven. De directeur antwoordde sussend dat lezen veel tijd vergt. 'Ik wou dat ik meer tijd tot mijn beschikking had. Mensen hebben totaal verkeerde ideeën, weet u, omtrent de openingstijden van de bank. Onder ons gezegd, ik heb 's avonds erg weinig vrije tijd. Begrijpt u me niet verkeerd, een goed boek op mijn nachtkastje is voor mij van onschatbare waarde. Maar als ik eindelijk naar bed kan, word ik na een paar bladzijden lezen al door slaap overmand.'

Ze bedacht dat de directeur in dat tempo langer dan een jaar

over één goed boek deed. De gemiddelde prijs van een boek was twaalf shilling en sixpence. Ze zuchtte.

Ze kende Mr. Keble nauwelijks. Weinig mensen in Hardborough kenden hem. Hoewel ze via de krant en radio constant te horen kregen dat het voorspoedige tijden waren voor Groot-Brittannië, hadden de meeste mensen in Hardborough het nog steeds niet breed en gingen de bankdirecteur daarom al bij voorbaat uit de weg. De haringvangst leverde weinig op, de rekrutering van marinepersoneel was minimaal, en veel ouderen leefden van een klein pensioentje. Die mensen beantwoordden Mr. Kebles glimlach niet, noch zijn opgestoken hand uit het haastig neergelaten raampje van zijn Austin Cambridge. Misschien was dat wel de reden dat hij zo lang met Florence bleef praten, hoewel het gesprek nauwelijks zakelijk was. Het had eigenlijk, wat hem betrof, een onaangenaam persoonlijk tintje gekregen.

Florence Green kon misschien net als Mr. Keble als een eenzame figuur beschouwd worden, maar daarin waren ze geen uitzondering in Hardborough, waar veel eenzame mensen woonden. De plaatselijke natuurliefhebber, de rietsnijder, de postbode en Mr. Raven, die 'de moerasman' werd genoemd, fietsten 's morgens een voor een voorbij, voorovergebogen in de wind, onder het toezien van alle toeschouwers, die de tijd konden bepalen aan de hand van hun terugkeer aan de horizon.

Sommigen van de eenlingen kwamen niet eens buiten. Mr. Brundish, een nazaat van een van de oudste families van Suffolk, leefde zo teruggetrokken in zijn huis als een das in zijn burcht. Als hij in de zomer tevoorschijn kwam, gekleed in donkergrijs-groene tweed, leek hij net een bewegende gaspeldoornstruik tegen een achtergrond van gaspeldoorns, of aarde tegen een achtergrond van slib. In de herfst ging hij ondergronds. Men stoorde zich slechts aan zijn ongemanierdheid zoals je je aan het weer stoort, dat 's morgens stralend begint en later bewolkt wordt,

hoe veelbelovend het ook had geleken.

Het dorp zelf was een eiland tussen de zee en de rivier, dat zich mopperend terugtrok zodra het kou voelde. Ongeveer elke vijftig jaar was het een verbinding met de buitenwereld kwijtgeraakt, alsof het onverschillig stond tegenover dat soort dingen. Sinds 1850 was de Laze niet meer bevaarbaar, en de aanlegsteigers en veerboten waren weggerot. In 1910 stortte de draaibrug in en sindsdien moest al het verkeer tien mijl omrijden via Saxford om de rivier over te steken. In 1920 werd de oude spoorlijn gesloten. De kinderen van Hardborough, allemaal woelmuizen en water-ratten, hadden bijna geen van allen ooit een trein vanbinnen gezien. Ze keken met bijgeloof en ontzag naar het verlaten station. Roestige metalen borden, die Fry Cacao en Iron Jelloids aanprezen, schommelden er in de wind.

De grote overstroming van 1953 had de zeewering gegrepen en weggeslagen, zodat het gevaarlijk was om de havenmond over te steken, behalve bij heel laag tij. De enige manier om de Laze over te komen was nu per roeiboot. De veerman kalkte zijn tijden elke dag op de deur van zijn schuur, maar die stond op de andere oever, zodat in Hardborough niemand precies wist wanneer de boot kwam.

Na haar gesprek met de bank en berustend in het feit dat iedereen in het dorp wist dat ze daar geweest was, ging Florence een eindje wandelen. Ze stak de greppel tussen de dijken over, haar voetstappen op de planken voorafgegaan door het geritsel en geplons van kleine diertjes – ze wist niet welke – die het water invluchtten. Boven haar hoofd gleden de meeuwen en roeken vol vertrouwen op de luchtstromen. De wind was gedraaid en aanlandig geworden.

Boven het moeras verscheen de top van de vuilstortplaats en daarachter begonnen de woeste gronden, die de boeren bruikbaar genoeg vonden om te omheinen. Ze hoorde haar naam roe-

pen, of eigenlijk zag ze het, want de woorden werden meteen door de wind meegenomen. De moerasman riep haar.

‘Goedemorgen, Mr. Raven.’ Ook dat was onverstaanbaar.

Raven fungeerde als een soort reservedierenarts als er niemand anders voorhanden was. Hij stond in het gemeentelijke weiland, dat iedereen die er vijf shilling per week voor overhad, voor be-grazing kon huren. Helemaal aan het andere uiteinde stond een oude vosruin, een Suffolk-trekpaard. Zijn oren draaiden als een windvaan nerveus in de richting van de mensen die zijn territorium betraden. Het dier bleef achterdochtig en met stijve benen op zijn plek bij het hek staan.

Toen Florence de moerasman tot op vijf meter genaderd was, begreep ze dat hij haar regenjas wilde lenen. Zijn eigen kleding was stug en bestond uit dikke lagen, die hij niet zomaar kon uit-trekken.

Raven vroeg nooit ergens om tenzij het absoluut noodzakelijk was. Hij nam de jas met een knikje aan en terwijl zij in de luwte van de doornhaag bleef staan om zo warm mogelijk te blijven, stak hij rustig het veld over naar het aandachtig toekijkende oude beest. Dat volgde elke beweging met opengesperde neusvleugels, was allang blij dat Raven geen halster bij zich had en deed verder geen moeite te bevatten wat er gebeurde. Toch moest het dier uiteindelijk besluiten of hij het wilde begrijpen, en een diepe, sidderende zucht ging van neus tot staart door hem heen. Toen liet het zijn hoofd hangen en Raven legde een van de mouwen van de regenjas om zijn nek. Met een laatste gebaar van onafhan-kelijkheid draaide het paard zijn hoofd opzij en deed alsof hij op een vochtig plekje onder het hek naar vers gras zocht. Dat was er niet, en toen besloot het de moerasman maar te volgen, door het weiland, bij de onverschillige runderen vandaan naar Florence.

‘Wat mankeert hem, Mr. Raven?’

‘Hij eet wel, maar hij haalt niks goeds uit het gras. Zijn tanden

zijn afgesleten, vandaar. Hij rukt het gras wel af, maar het wordt niet vermalen.'

'Wat doen we daaraan?' vroeg ze bereidwillig.

'Ik kan ze vijlen,' antwoordde de moerasman. Hij haalde een halster uit zijn zak en gaf de regenjas terug. Ze draaide haar rug naar de wind om haar eigendom weer vast te knopen. Raven leidde het oude paard naar voren.

'Nou, Mrs. Green, als u de tong wilt vastpakken. Dat zou ik niet aan iedereen vragen, maar ik weet dat u niet bang bent.'

'Hoe weet u dat?' vroeg ze.

'Ze zeggen dat u binnenkort een boekhandel begint. Dat betekent dat u bereid bent risico's te nemen.'

Hij schoof zijn vinger onder de losse, afzichtelijk geplooidde huid boven het kaakbeen van het paard en langzaam ging de mond open in een extreme gaap. Torenhoge gele tanden kwamen bloot te staan. Florence greep met beide handen de grote, glibberige, donkere tong, die glad was van boven en ruw van onderen. Als een walvisjager van weleer hield ze hem stevig vast en trok hem bij de tanden weg. Het paard stond ondertussen stil te zweten, wachtend op het einde. Alleen zijn oren trokken zenuwachtig, als teken van protest tegen wat het leven liet gebeuren. Raven begon met een grote vijl de bovenkant van de kiezen weg te vijlen.

'Hou vast, Mrs. Green. Laat uw grip niet verslappen. Dat ding is zo glad als een aal.'

De tong kronkelde als een op zichzelf staand wezen. Het paard stampte met de ene voet na de andere, alsof het twijfelde of ze nog steeds alle vier de grond raakten.

'Hij kan toch niet naar voren schoppen, Mr. Raven?'

'Als hij wil wel.' Het schoot haar te binnen dat een Suffolkpaard alles kan, behalve galopperen.

'Waarom vindt u een boekhandel riskant?' riep ze tegen de wind

in. ‘Willen de mensen in Hardborough geen boeken kopen?’

Raven vijlde verder en antwoordde: ‘Ze hebben het verlangen naar alles wat bijzonder is verloren. Er wordt bijvoorbeeld veel minder bokking verkocht dan kipper, terwijl bokking half ge-rookt en veel fijner van smaak is. Nu gaat u zeker zeggen dat boeken niet bijzonder zouden moeten zijn.’

Enmaal bevrijd zuchtte het paard hol en donker, en staaarde hen aan alsof het volkomen gedesillusionneerd was. Vanuit de diepten van zijn edele buik kwam een koperachtige klank, meer trompet dan hoorn, die wegstierf in gehinnik. Stofwolken rezen van zijn lijf op, als van een mat die geklopt wordt. Toen, om de hele zaak van zich af te zetten, sjokte het naar een veilige afstand en boog zijn hoofd om te grazen. Even later kreeg het een frisgroen bosje engelwortel in het oog en begon als een razende te eten.

Raven voorspelde dat het oude dier zichzelf niet terug zou kennen en zich veel beter zou voelen. Florence kon dat niet naar eer en geweten over zichzelf zeggen, maar iemand had vertrouwen in haar getoond, en dat gebeurde niet elke dag in Hardborough.